

ЕКОЛОГІЗАЦІЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ІНФОРМАЦІЙНИМ СУСПІЛЬСТВОМ В УКРАЇНІ

В роботі представлені окремі оцінки та пропозиції щодо формування пріоритетів екологізації управління інформаційним суспільством в Україні, зокрема в контексті завдань функціонування електронного уряду.

Ключові слова: інформаційне суспільство, електронна демократія, екологізація.

Постановка проблеми. Інформаційне або постіндустріальне суспільство – це сучасна фаза у розвитку людської цивілізації. Головними продуктами виробництва стають не речі та енергія, а інформація та знання. В економічній літературі зазвичай наводяться ряд дефініцій технологічних змін як фактора, що формує соціально-економічну парадигму суспільства. Наприклад, вже зараз можна зустріти таке визначення країни як «інноваційне суспільство». Це стосується виключно лідерів світової спільноти і, в першу чергу, Сполучених Штатів Америки. Останні 50 років частка США в загальному обсязі технічних інновацій в світі становить 60 %. Свого часу інноваційними лідерами були Великобританія, Німеччина. В сучасному світі на провідні позиції виходить Японія, економічна модель якої базується на принципі максимізації технологічного трансферу. Технологічні зміни в цьому контексті визначаються категоріями «технологічна парадигма», «технологічна траєкторія», «техніко-економічна парадигма суспільства» [1].

Базовими рисами, що вирізняють інформаційний соціум від попередніх типів є: створення глобального інформаційного простору, здатного забезпечити нову якість життя; збільшення питомої ваги інформаційно-комунікативних технологій, продуктів і послуг у валовому внутрішньому продукті (ВВП) країни; поява якісно нових комунікацій та ефективної інформаційної взаємодії людей на основі зростаючого доступу до національних і світових інформаційних ресурсів, подолання інформаційної нерівності, прогресуюче задоволення людських потреб в інформаційних продуктах і послугах та їх якості [2].

Вочевидь, що і в Україні відбувається інтенсивна інформатизація більшості сфер людського життя та діяльності, а це є запорукою того, що новітні інформаційні технології невдовзі стануть визначальними чинниками соціально-економічного та інтелектуально-духовного розвитку українського соціуму.

Процес інформатизації суспільства характеризується рядом показників: обмін інформацією набув миттєвого та глобального характеру, відстані й державні кордони вже не є суттєвою перешкодою для руху інформаційних потоків; значно зросли й продовжують зростати можливості збору, обробки, зберігання, передачі інформації, доступу до неї; суттєво зросло та продовжує зростати значення доступу до інформації для розвитку різних сфер людської діяльності; виникає й дедалі більше загострюється проблема інформаційної нерівності й бідності – як на внутрішньому та регіональному, так і на міжнародному рівнях; відбувається перехід до нових форм зайнятості населення, зокрема формуються нові трудові ресурси за рахунок збільшення кількості зайнятих в інформаційно/інтелектуально орієнтованих типах робіт; безпрецедентно зросла кількість персональних і корпоративних контактів на локальному та глобальному рівнях, інформаційне суспільство починає впливати не лише на психологічне, економічне середовище а й екологічне. Україна активно включається у процеси формування нових трансдержавних і транснаціональних інформаційних спільнот і процесів [1].

Потенціал е-демократії (e-democracy) в забезпеченні підтримки демократичності політичного процесу та функціонування інститутів представницької демократії є досить значним. Про це свідчать згадані вище Рекомендації Ради Європи. Незважаючи на відносно обмежені часові межі, досвід використання інструментів е-демократії у практиці урядування насамперед в європейських країнах дає можливість сформулювати переваги та можливості запровадження інструментарію електронної демократії в Україні [3]. Такий підхід дає можливість сформулювати певні висновки щодо включення економіко-екологічних імперативів в сучасний процес формування інформаційного суспільства, що розглянуто нижче.

Сучасні дослідження та публікації. Дослідження проблеми ґрунтується на роботах Національного інституту стратегічних досліджень України [2] наявних у Європі підходах щодо сутності, структури особливостей е-демократії та її запровадження, які викладені у Рекомендації СМ/Рес(2009) Комітету Міністрів Ради Європи країнам-членам щодо електронної демократії, ухвалені у 2009 р. [4].

Практично більшість питань формування електронного (інформаційного) суспільства на сьогодні мало опрацьовані, зокрема великою **прогалиною в дослідженнях** є питання екологізації інформаційного суспільства в Україні.

Виходячи з цього може бути сформульована головна **мета** статті: запропонувати підходи до включення екологічних (економіко-екологічних) імперативів в стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні.

Основні результати наукового дослідження наступні: У розвинених країнах величезний потенціал – як позитивний, так і негативний – соціокультурної складової процесів інформаційної «технологізації» вже давно усвідомлений не тільки на науково-експертному, а й на політичному рівнях. У сучасному розумінні «інформаційне суспільство» – це передусім гуманітарна категорія, що описує якісні суспільні трансформації, зміщення акцентів із виробничої до невиробничої сфер, зміну характеру інформаційних потоків, групових та індивідуальних ідентичностей. Дбаючи про належний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, інформаційно розвинені країни вже тривалий час у своїй державній політиці основну увагу приділяють саме доктринальним підходам, що дозволили б відслідковувати і, по можливості, контролювати спричинені ІТ суспільні зміни.

У сучасному світі ІТ-сфера гармонійно поєднує телекомунікаційні та інформаційні послуги, виробництво засобів інформаційних технологій і телекомунікацій, програмних засобів, електронних інформаційних ресурсів, що робить її більшим, ніж просто однією з інфраструктур і галузей економіки. У сучасних умовах вона має розглядатись як системний, потужний чинник як політичної та суспільно-економічної модернізації, так і соціогуманітарного розвитку країни, створення конкурентоспроможної економіки, забезпечення оптимальних умов людського розвитку, запровадження ефективних демократичних процедур. Разом з тим бурхливий розвиток і розповсюдження ІТ технологій спричиняє й значні ризики, пов'язані передусім з інформаційною безпекою держави, а також з інформаційно-психологічною безпекою суспільства та громадян, відповідно, існує й певний вплив на навколишнє середовище.

Безпрецедентна за масштабами та якісними характеристиками глобальна інфраструктура ІТ стає технологічним підґрунтям для дедалі глибших трансформацій у повсякденному житті людей та суспільств. Крім небачених раніше можливостей для підвищення матеріального добробуту людства, сучасні інформаційні технології спричинили появу й інтенсивне поширення принципово нових моделей соціальної інтеграції, комунікації, суспільно-політичної активності, способу життя, освіти тощо.

Перспективи розвитку е-демократії (інструментом якої і є електронний уряд) безпосередньо визначаються рівнем розвиненості інформаційного суспільства в країні: рівнем комп'ютеризації населення, доступом до мережі Інтернет, рівнем міждержавної та міжрегіональної (всередині країни) „цифрової нерівності” [2] тощо.

За показником рівня готовності до впровадження е-урядування (електронного уряду) Україна у 2010 р. не потрапила навіть до перших 50-ти країн рейтингу. Утім, із пострадянських країн у цьому списку присутні лише Естонія (20-те місце) і Казахстан (46-те місце) [5]. Зазначені показники засвідчують недостатній розвиток в Україні відповідної інфраструктури. Так, за підсумками 5-річного дослідження рівня розвитку ІКТ у 154 країнах світу, проведеного Міжнародним телекомунікаційним союзом (International Telecommunication Union) за період з 2002 по 2007 р., Україна перебуває лише на 51 місці[2]. Україна досі зберігає один із найнижчих у Європі показників доступу населення до Інтернет – нині він становить 17,8 користувачів на 100 жителів. Для порівняння, найменше серед країн Євросоюзу охоплення населення мережею Інтернет має Греція – 20 користувачів на 100 жителів[6].

Зберігається також регіональна нерівність користування Інтернетом. Якщо в Київському регіоні мешкають 58,89 % від загальноукраїнської кількості користувачів, то в Одесі – 6,85 %, Дніпропетровську – 5,32 %, Донецьку – 5,02 %, Харкові – 4,70 %, Львові – 3,12 %. На решту регіонів припадає 10,28 % користувачів. Найменше користувачів Інтернет зафіксовано у Житомирській області – 0,25 %, Чернівецькій області – 0,22 %, а також у Волинській області – 0,11 %[6].

Виходячи з даних згаданого дослідження, розподіл інтернет-користувачів в Україні, як і в попередні роки, є нерівномірним. Лише 36 % користувачів, старших 15 років, зосереджені у селах та невеликих (до 50 тис. жителів) містах, хоча у цій категорії населених пунктів проживає близько 50 % громадян України. При цьому 3,2 млн. користувачів (понад 25 %) зосереджено в шести найбільших містах України. Так само нерівномірним є регіональний розподіл. Зокрема, у Західному регіоні України проживає лише 18 % користувачів, тоді як у Центральному (включно зі столицею) – 31 %, на Сході – 34 %, на Півдні (з АР Крим включно) – 17 %. Віковий розподіл користувачів, старших за 15 років, виглядає так: частка інтернет-користувачів серед жителів України віком 15–29 років – 59 %, 30–34 роки – 36 %, 45–59 років – 15 %, старших за 60 років – 3 %. При цьому чоловіки складають 55 % вітчизняної інтернет-аудиторії, жінки – 45 %. У середньому по Україні 1 комп'ютер використовують 2,6 інтернет-користувачі. Найменше «навантаження» на один ПК – в Києві (2,4 користувача), найбільше – у Західному регіоні (2,9 користувача)[7].

На сьогодні система розвитку інформаційного суспільства регулюються рядом базових законів України: «Про Концепцію Національної програми інформатизації»; «Про Національну програму інформатизації»; «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства України на 2007–2015 роки»; «Про електронні документи та електронний документообіг»; «Про електронний цифровий підпис»; «Про захист персональних даних». На жаль, в Україні гальмується прийняття Закону «Про доступ до публічної інформації», який є аналогом американського «Про свободу інформації», що міг би стати важливим базисним елементом розбудови ефективного та дієвого електронного урядування.

Елементи електронної демократії (e-democracy) та управління у нормативних документах визначають як інструмент зміцнення демократії, демократичних інститутів та демократичних процесів за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій. Її головним завданням є „електронна підтримка демократії”. Е-демократія є однією зі стратегій підтримки демократії, демократичних інститутів, демократичних процесів і

поширення демократичних цінностей. Вона доповнює традиційні інструменти демократії і є взаємопов'язаною з ними [4].

Визнання рівноправності держави, бізнесу та громадськості у вирішенні екологічних питань породжує нову стратегію суспільного діалогу, в якому всі ці три учасники мають однакові права та обов'язки щодо захисту навколишнього середовища. Концепції корпоративної соціальної відповідальності (КСВ), що набувають стрімкого поширення в Україні з 2006 року, зміщують акценти з виключно економічних завдань підприємництва на соціально-економічні. Новий світогляд передбачає активну роль бізнесу не тільки у формуванні кількісних показників зростання добробуту суспільства, але і якісних, що приймає на себе бізнес як добровільний моральний обов'язок.

Суспільний діалог є основою розвитку демократії. Стратегія КСВ вносить певні корективи у актуальне розуміння демократії, зокрема і демократії у вирішенні екологічних питань. Еко-демократія може розглядатися не тільки як запит громадськості до виробничих структур з вимогою виконання екологічних зобов'язань, але і як зворотній запит бізнесу до громадськості з пропозиціями участі у загальних соціальних проектах, що мають екологічну спрямованість. Соціальна відповідальність бізнесу передбачає самоусвідомлення бізнесовими структурами своєї провідної ролі у суспільних трансформаціях. Демократія, таким чином, має розумітися не як перманентний контроль громадських організацій щодо бізнесу, а як свідома спільна діяльність, в якій бізнес може набувати таких самих контролюючих функцій щодо рівня моральності соціального відношення до навколишнього середовища [8].

Електронна демократія охоплює всі електронні засоби, що уможливають для громадян контроль діяльності лідерів/політиків у публічній сфері. Залежно від сфери, в якій демократичні начала потребують розвитку, е-демократія може використовувати різні методи: для забезпечення транспарентності політичного процесу; для збільшення прямого залучення й участі громадян; для поліпшення якості формування громадської думки шляхом створення нового простору інформації та її осмислення [9]. Складові е-демократії: електронний парламент, електронне законодавство, електронний суд, електронне посередництво, електронні вибори, електронний референдум, електронне голосування, електронні петиції, електронні кампанії, електронні опитування тощо [4].

Відповідно до норм чинного законодавства на веб-сайтах органів державної влади (зокрема, Мінекології України) досить повно та оперативно надається інформація: новини, поточна діяльність, перелік нормативно-правових актів, що регламентують діяльність або є результатом діяльності відповідного органу, оприлюднюються плани та певні форми звітності з їх виконання, надається інформація щодо графіків прийому громадян посадовцями, номери „телефонів довіри” або „гарячих ліній” тощо.

У межах реалізації принципу прозорості в діяльності органів державної влади нині найбільш повно реалізована така форма е-демократії, як інформування громадян, що, втім, передбачає лише односторонні відносини між органами влади і громадянами, коли органи влади виробляють і надають інформацію громадянам. Це передбачає як „пасивний” доступ до інформації (за бажанням/на вимогу громадян), так і „активні” заходи уряду з поширення даної інформації серед громадян.

Надалі має бути розроблена Екологічна стратегія розбудови інформаційного суспільства, яка б визначала основні параметри нового типу суспільства, пріоритети розвитку, конкретні цілі та механізми їх забезпечення. У Стратегії мають бути в основному розкриті програми дій (рис. 1).

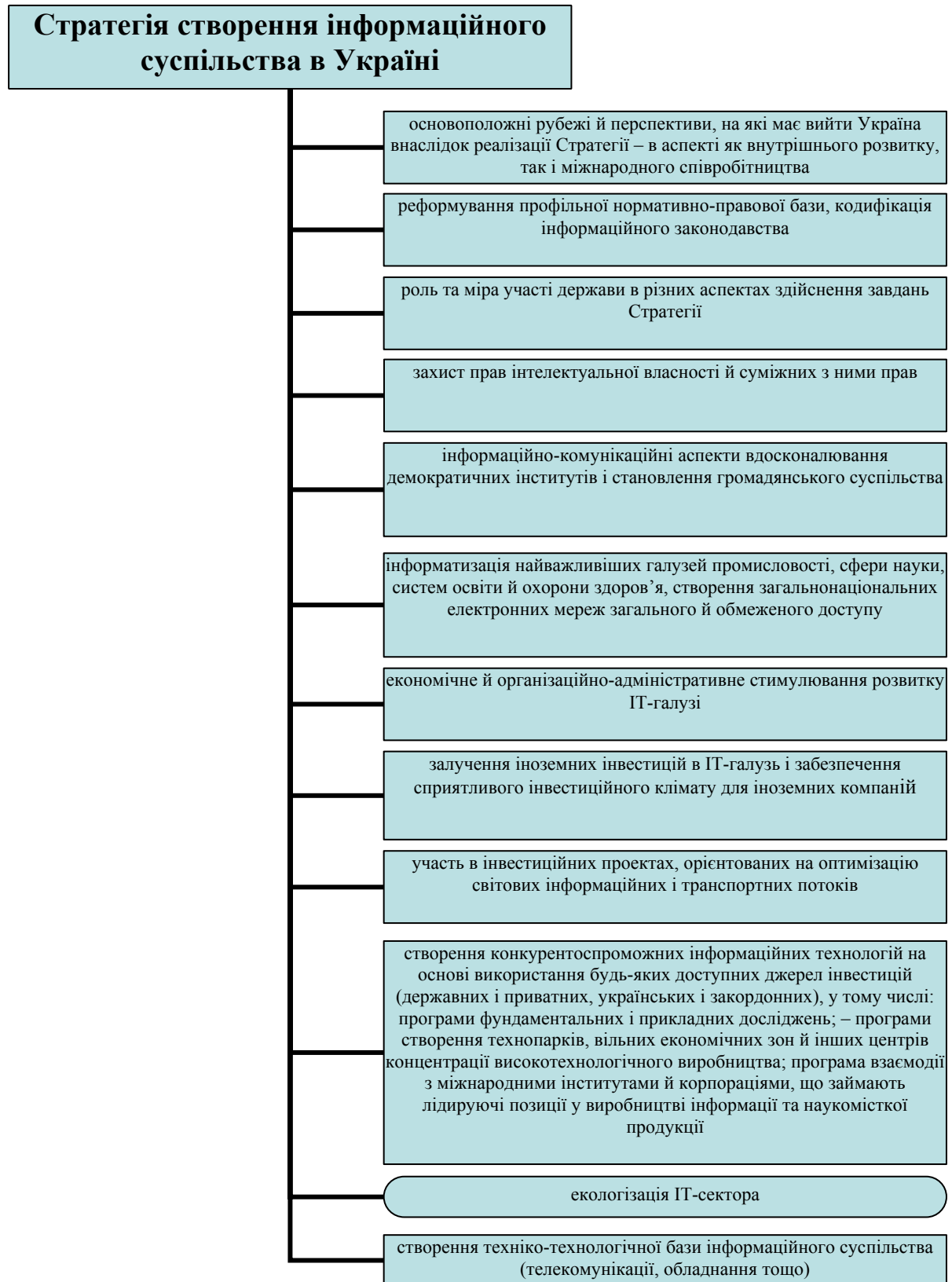

Рис. 1 — Формування стратегії інформаційного суспільства в Україні.

Кабінет Міністрів України запропонував також е-інструментарій налагодження діалогу з громадянами та їх організаціями. Задля цієї мети створено веб-сайт „Уряд і громадськість” на єдиному веб-порталі органів виконавчої влади України. З цього веб-сайта є посилання на інтерактивну інформаційно-аналітичну систему (ІАС) Кабінету Міністрів України „Громадянське суспільство і влада”, яка має сприяти розвитку інститутів громадянського суспільства та їх взаємодії з органами державної влади в он-лайн режимі. Однак, як свідчить інформація, вміщена у зазначеній ІАС, рівень залучення громадян до обговорення проектів НПА, які готуються окремими міністерствами, є досить низьким. Так, станом на 28.12.2009 р. більшість міністерств не пропонувала до публічного обговорення у мережі Інтернет жодного проекту нормативно-правового акту [7].

Оснoву суспільного виробництва становлять економічні процеси, пов'язані з виробництвом і споживанням товарів і послуг. Можна стверджувати, що формування екологічно збалансованого розвитку і забезпечення національної екологічної безпеки в будь-якій країні неможливе без екологізації суспільного виробництва. Проте, як видно із вище викладеного інформаційний сектор стає на сьогодні, фактично, окремою формою суспільного виробництва.

Тому під екологізацією інформаційного управління економіки слід розуміти цілеспрямований процес перетворення цього управління, зорієнтований на зменшення інтегрального екодеструктивного впливу процесів виробництва і споживання товарів і послуг, опосередковано пов'язаних з інформаційними технологіями. Інша складова екологізації — система організаційних заходів, інноваційних процесів, реструктуризація сфери виробництва і споживчого попиту, технологічна конверсія, раціоналізація природокористування, трансформація природоохоронної діяльності на макро-, так і на мікроекономічних рівнях [8].

Вітчизняна практика розбудови інформаційного суспільства залишається здебільшого фрагментарною та ситуативною і поки що значно більше залежить від ринкової кон'юнктури й суспільних ініціатив, аніж від рішень і діяльності органів державної влади. Невирішеним залишається цілий комплекс проблем нормативно-правового, організаційно-технічного, науково-методичного, інформаційно-аналітичного, ресурсного забезпечення розбудови інформаційного суспільства в тому числі його екологізація.

Висновки

1. Представлена робота показує, що завдяки застосуванню Інтернет-технологій у громадян з'являються нові можливості участі у політичному процесі, зокрема, підвищення рівня їх інформованості щодо актуальних політичних проблем, діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування. Тобто виникає новий інструмент екологічного управління та екологічної демократії.

2. У питаннях інформування громадян щодо діяльності центральних органів державної влади стан справ у цілому відповідає вимогам, визначеним чинними нормативно-правовими актами України. Разом із цим досить низьким є рівень зворотного зв'язку органів влади з громадянами, звітності щодо результатів застосування консультативних форм е-демократії у процесі роботи над нормативно-правовими актами, формуванні напрямів державної політики.

3. Потребує подальшого розвитку галузева нормативно-правова база, що регламентує розвиток інформаційного суспільства в Україні у напрямі врахування вимог розвитку електронної демократії. Зокрема актуальною є потреба визначення

правових гарантій одержання громадянами відповідей на їхні запити до державних органів, здійснені в електронній формі.

4. У довгостроковій перспективі державна політика Україна потребує перегляду відношення до можливості залучення інтернет-користувачів до активної соціальної та громадянської дії в інформаційному просторі. **Подальші дослідження** в науковому напрямку, пов'язаному з розвитком електронного екологічного урядування, можуть бути спрямовані на дослідження розвитку доступу до даних моніторингу навколишнього природного середовища, контролю за діями органів державного управління, зокрема, стосовно платежів за право на використання на природні ресурси та екосистемні послуги.

Список літератури

1. Юрченко Л.І. Технології в системі економічних та соціально-екологічних змін: Навчальний посібник. — К.: ВД «Професіонал», 2004. — 176 с.
2. *Інформаційне суспільство в Україні: глобальні виклики та національні можливості: аналіт. доп.* / Д. В. Дубов, О. А. Ожеван, С. Л. Гнатюк. — К. : НІСД., — 2010. — 64 с.
3. *Розвиток електронної демократії в Україні.* [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/267/>
4. *Recommendation CM/Rec(2009)1 of the Committee of Ministers to member states on electronic democracy (e-democracy) (Adopted by the Committee of Ministers on 18 February 2009 at the 1049th meeting of the Ministers' Deputies).* [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Ради Європи // Режим доступу: http://www.coe.int/t/dgap/democracy/Activities/GGIS/CAHDE/Default_en.asp;
5. UN e-government Readiness Index Rankings / Govloop / 2010 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://data.govloop.com/Government/UN-e-government-Readiness-Index-Rankings/vw6u-mtht#>
6. *Проект доповіді Кабінету Міністрів України Верховній Раді України про стан та перспективи розвитку інформатизації та інформаційного суспільства в Україні за 2009 рік* // Офіційний веб-сайт Державного комітету інформатизації України. — Режим доступу: <http://www.dki.gov.ua>
7. *Доповідь про стан та перспективи розвитку інформатизації та інформаційного суспільства в Україні за 2010 рік: проект; Кабінет Міністрів України* [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.dknii.gov.ua/index.php/uk/2010-09-14-09-33-59/2010-09-14-09-36-42>
8. *В'ячеслав Крук Державні механізми управління розвитком екологічної демократії в регіонах* [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Аpdu_o/2009_2/R_2/Kruk.pdf
9. *Understanding e-democracy developments in Europe. Scoping paper prepared for the CAHDE // Project "Good Governance in the Information Society".* Strasbourg, 9 August 2006 [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.coe.int/t/dgap/democracy/Activities/GGIS/CAHDE/Default_en.asp.

Экологизация системы управления информационным обществом в Украине. Павленко А.В.

В работе представлены отдельные оценки и предложения относительно формирования приоритетов экологизации управления информационным обществом в Украине, в частности в контексте задач функционирования электронного правительства.

Ключевые слова: информационное общество, электронная демократия, экологизация.

Ecologization of management systems of information society in Ukraine. Pavlenko A.V.

In the work some estimations and offers concerning formation of priorities of ecologization of managements of an information society in Ukraine are presented, in particular in a context of problems of functioning of the electronic government.

Keywords: an information society, electronic democracy, ecologization.